

Datum: 2007-07-26

Nacka kommun.

Kulturmiljöplan för området Orminge

Kulturmiljövärdering

Handläggare:
Jean-Paul Darphin
Jean-paul.darphin@lansmuseum.a.se

Orminge - Kulturmiljöplan

Områdesbeskrivning

Det berörda området omfattar flera fristående bostadsområden av skilda karaktärer, vilka har tillkommit under perioden 1966 till 1981. Bostadsområdena är uppförda i anslutning till varandra och har ett gemensamt gatunät. Servicefunktioner är huvudsakligen koncentrerade till Västra Orminge men förskolor förekommer också inom Östra Orminge. Områdets största skola, Myrsjöskolan, är tillsammans med Myrsjö idrottsplats förlagd i norra delen, nedanför sjön med samma namn och mellan Västra och Östra Orminge.

Hela bebyggda miljön omfattar områdena Västra Orminge, som består av flerfamiljshus och handelscentrum, samt Östra Orminge, Krokhöjden och Koldalsryggen med låghusbebyggelse huvudsakligen i form av kedjehus, villor eller radhus. Bebyggelsen i Västra Orminge hör till bostadsproduktionen som uppfördes under det s.k. ”miljonprogrammet”; vilket avsåg att snabbt och rationellt producera ett stort antal bostäder på oexploaterad mark. Miljonprogrammet pågick mellan 1965 och 1974.

Geografiska förhållanden

I norr avgränsas området av Myrsjön, vars södra strand ligger i linje med Västra Orminges punkthus. Söder om Myrsjön, mellan nuvarande Mensättravägen och Sandövägen ligger ett mindre träsk, Sarvträsk.

Till större delen är bebyggelsen i Västra Orminge uppförd i en sänka med svaga slutningar. Västra Orminge domineras i väster och öster av platåer och höjder som exploaterats med villa och radhusbebyggelse. Småhusområdena, Koldalsryggen och Krokhöjden, bestod ursprungligen av två platåryggar avgränsade av dalstråk. Kring och väster om dessa områden finns ännu täta skogar. Östra Orminge var också ursprungligen en skogsbevuxen bergsplatå, dock med varierande topografi. Av den ursprungliga vegetationen återstår mindre skogsdungar mellan de bebyggda kvarteren.

Bebyggelseutvecklingen i och kring Orminge

Det som numera kallas för Orminge utgjorde tidigare en väsentlig del av Boo sockens landsbygd. Redan på 1960-talet hade kommunen förvärvat området som då kallades Skarpnäs, bortom Björknäs och norr om Värmdövägen. Det bestod i huvudsak före exploateringen av ett skogsbevuxet område med kuperad terräng samt platåer. Längs med dåvarande Hasseluddsvägen fanns en begränsad bebyggelse.

Visioner, på 1960-talet, om utvidgningen av ett ”Stor Stockholm” omfattade även ett antal områden i Nacka. Dit hörde Orminge som likt andra förorter skulle förenas med staden genom en tunnelbanelinje.

I januari 1965 antogs programmet för projekteringen av Västra Orminge. HSB skulle ta fram stadsplaneförslag, projektera bebyggelsen och upphandla samtliga arbeten. Upplåtelseformen skulle fördelas på bostadsrätter och hyresrätter, de sistnämnda genom Familjebostäder. Planarbete och projektering överläts till Curmans Arkitektkontor. Målet var att uppföra en utspridd låghusbebyggelse med olika typer av byggnader som skulle integreras i ett utpräglat landsbygdsområde.

Mellan 1966 och 1971 uppfördes i Västra Orminge 2600 lägenheter, omkring 500 per år. Utbyggnaden av Västra Orminge avslutades 1971 men byggnadsprojektet förflyttades då till Östra Orminge.

Mellan 1966 och 1971 uppfördes i Västra Orminge 2600 lägenheter, omkring 500 per år. Utbyggnaden av Västra Orminge avslutades 1971 men byggnadsprojektet förflyttades då till Östra Orminge.

Till området hör även Orminge Centrum som tillkom 1971 och ansluter till Mensättravägen. Centrumbebyggelsen omfattade utöver kommersiella lokaler även fritidsgård, bibliotek och klubblokaler samt större parkeringsplatser och parkeringshus. Norr om handelscentrumet förlades också ett annex till Boo sjukhus som togs i bruk 1970, men som numera endast utgör en hälsovårdscentral. Parallellt uppfördes också lokaler för hantverk och industri. År 1975, invigdes ett församlingshem som förnyades helt och invigdes på nytt år 2006. Bostadsområdena kompletterades stegvis också med förskolor och skolor. Den första barnstugan i Orminge invigdes 1969 liksom Nybackaskolan; något senare tillkom Brännhälls- och Myrsjöskolan. Utbyggnaden av barnstugor och förskolor pågick under hela 1970-talet.

Västra Orminge omringades så småningom med högt belägna småhusområden. Koldalsryggen, det minsta området, bebyggdes med radhus samt enstaka fristående villor och i Krokhöjden grupperades i strikta rader ett stort antal låga och likartade villor. I Östra Orminge blandades radhus och mindre flerfamiljshus som grupperades kring gemensamma gårdar.

Redan 1963 fanns en dispositionsplan som föreslog att kringområdena skulle disponeras enligt nuvarande struktur. Även inom dessa eftersträvades, som för Västra Orminge, en trafikseparering mellan gående och fordon. Stadsplanerna upprättades då av Boo kommun och antogs 1966 och 1969.

Koldalsryggen, ett till ytan mindre område, avsattes huvudsakligen för en radhusgrupp om två våningar som sammanlagt omfattade ca 50 lägenheter.

Radhusen kompletterades med enstaka enplansvillor som uppfördes längs med Möjavägen, även radhusen anslöt indirekt till Möjavägen.

I Östra Orminge avsåg man inledningsvis att bebyggelsen skulle ha samma karaktär som i Västra Orminge. Den slutliga planen kom dock att avse ett halverat antal bostäder som utfördes i form av låga byggnader; radhus och flerfamiljshus samtliga med markanslutning. Två tredjedelar av dessa utgjordes av färgglada radhus, utspridda i grupper kring slutna gårdar i den omväxlande terrängen. Projektet kom att omfatta sammanlagt 700 bostäder som uppfördes i tre etapper. Detaljplanerna antogs 1975, byggnationen påbörjades 1977 och slutfördes 1981.

Färdigbyggt med olika typer av bostäder blev hela Orminge, med tillhörande småhusområden, hemvist för omkring 13000 invånare.

För att uppföra de nya bostadsområdena skapades ett nät av nya gator. Stommen blev en trafikslinga, Ormingeringen, som löper runt hela Västra Orminge. Ringen kompletterades med ett antal korta återvändsgator som ledde till parkeringsplatser, garage eller vändplatser. I det kuperade området inom Östra Orminge skapade fyra återvändsgator som ansluter till Mensättravägen.

Krokhöjdens bebyggelse är uppförd längs ett gatunät anlagt i fiskbenmönster, där ryggraden utgörs av Holövägen. Bebyggelsen norr om Holö gatusystem anknyter till Valövägen, vilken som Holövägen ansluter till Ormingeringen. Det mindre radhus- och villaområdet Koldalsryggen betjänas av en enda gata, Möjavägen, även den ansluten till Ormingeringen.

gen och Mensättravägen bebyggdes med fastigheter för hantverk, handel och bilservice.

Strax söder om Västra Orminge, i anslutning till det gamla kommunkontoret, uppförs nu en ny generation av bostadshus medan kontorsbyggnaden från 1950-talet ombyggs för seniorboende.

Delområdena i Orminge

Västra Orminge

Västra Orminge karakteriseras av en planering där trafiken är fullständigt separerad från bostäderna. Gator och stigar i området är helt avsedda för gång- och cykeltrafik. Av detta skäl har därför parkeringshus och parkeringsplatser anlagts runt området, i anslutning till infarterna. Grundprincipen utgick från ovalformade ringar, med ytterst matningsgatorna till området. Bebyggelsen fördelades inom en inre ring som anslöt utåt till trafikringen, medan den centrala ytan bildade ett grönt område med parkkaraktär där den naturliga vegetationen bevarades i viss mån. Lekplatser, skolor och barnstugor skulle förläggas inom eller i anslutning till den centrala parken.

Husen i Västra Orminge skiljer sig från mängden i den annars föga varierande arkitektoniska utformning som präglar "miljonprogrammet". Deras utformning är så säregen att de går under benämningen "sockerbitarna" och "tågagnarna". Bebyggelsen bestod dels av två- eller trevåningshus, uppförda som lamellkonstruktioner, och anlagda och grupperade i täta linjer samt av låga punkthus uppställda i flera grupper.

För planläggningen, den arkitektoniska utformningen och projekteringen svarade Curmans Arkitektkontor. Efter Curmans bortgång övertogs projektet av hans medarbetare, Gillberg arkitektkontor. För byggnationen anlätades Ohlsson & Skarne, ett dotterbolag till Skanska.

Byggnaderna uppfördes i betongelement som tillverkades på plats. Fasaderna utsmyckades med korniga och repade betongytor. Fönster, dörrar och balkonger målades i starka färger. Innovativt var invändiga konstruktionslösningar som gav möjligheten att flytta mellanväggar och ändra lägenheternas disposition och yta efter behov. För att underlätta planändringarna fick fasaderna smala grupperade fönster.

Karakteristiskt för hela planeringen och byggnadsproduktionen i Västra Orminge, och senare i Östra Orminge, är långt drivna rationella val som avsåg att pressa produktionskostnaderna. Dit hör exempelvis elementbyggnation med enkla husformer i långa serier, avsaknad av källarvåningar samt takkonstruktioner som var effektiva, billiga och enkla att utföra. Dit hörde också enkla separeringssystem för trafiken, rationella vatten- och avloppsinstallationer samt begränsade och koncentrerade markarbeten. Den arkitektoniska variationen skulle inte medföra ökade produktionskostnader vilket även gällde planläggningen. Husgrupperingen styrdes av rationella mål, med som följd trånga lamellhusgrupper i rader och punkthus lagda i schaktmönster. Resultatet blev valet av endast två hustyper, utan variationer inom grupperna. Gemensamma funktioner som tvättstugor, förråd och lokaler grupperades i fristående byggnader. Uthusen uppfördes i andra material än bostadshusen, vilket möjliggjorde variationer i form och färg. Liknande förutsättningar tillämpades för barnstugor, skolor samt bebyggelsen till affärscentrumet.

Den ursprungliga visionen för bebyggelsen i Orminge var låghusstaden; hus med högst tre våningar som skulle integreras i omgivningen.

Under arbetets gång tvingades man dock av ekonomiska skäl att öka exploateringsgraden. Man valde därför att öka antalet hus och även antalet våningar på punkthusen i norra delen av området. Detta medförde att de högre byggnaderna försågs med hiss. Punkthusområdet på bergklacken i norr har därför förlorat den luftiga och lågskaliga planeringen som präglar Västra Orminge i övrigt.

Östra Orminge

En utvidgning av bostadsprogrammet i Orminge skedde genom en utbyggnad öster ut, på andra sidan Mensättravägen. Där fanns dock ett förhållandevis stort antal bebyggda tomter som måste inlösas. Områdets servicebehov skulle betjänas genom Orminge centrum, som låg strax i väster. Det nya området skulle däremot få egna barnstugor samt låg- och mellanstadieskolor. Trafikmässigt anslöts området till Mensättravägen.

Projekteringen överläts till HSB som i sin tur anlidade Curmans Arkitektkontor för planläggning. Det tre slutliga planförslagen, som innebar en halvering av bebyggelsen, antogs 1975.

I Östra Orminge grupperades bebyggelsen i större kvarter som bestod av flera slutna innergårdar med kringliggande byggnader. Kvarteren och gårdarna bands samman genom stigar samt anslöt till återvändsgator med parkeringsplatser. Tillfartsvägarna i Östra Orminge slingrar sig genom den kuperade terrängen. I anslutning till vändrondeller finns fristående byggnader avsedda för gemensamma funktioner.

I programmet för Östra Orminge fanns en önskan att länka det nya området med Västra Orminges arkitektoniska program. Den kompletterande bebyggelsen skulle bestå av låghus, en blandning av flerbilshus och sammankopplade radhus. Dessa ritades för HSB:s räkning av Brunberg och Gillberg arkitektkontor och husen uppfördes av Haningebyggen, ett dotterbolag till SIAB.

Bebyggelsen uppfördes huvudsakligen av betongelement tillverkade av Ohlsson & Skarne, som tidigare medverkat i Västra Orminge. Projekteringen präglades också av ett tidigt ekologisk tänkande, t.ex. genom att dagvattnet spreds ut i kringliggande skogsmark.

Bebyggelsen i Östra Orminge avvek från äldre traditionella villaområden. Husen fick en tät uppställning kring en gemensam gård. De grupperades dels i längor som sammankopplade radhus eller som enheter om fyra lägenheter, i små flerbostadshus av radhuskaraktär sammankopplade med varandra. Bebyggelseuppställningen och de centrala gårdarna präglas av nivåskillnaderna i terrängen.

De två typerna av låga hus som uppfördes i Östra Orminge byggdes med betongelement, enligt principen som utvecklats för Västra Orminge. Byggnadstyperna fick dock skilda karaktärer beträffande såväl uppställning, utformning som boendelösningar. Den ena hustypen bestod av en- till tvåvåningars moduler med låg vinklade tak, förskjutna stommar och fasader av lockpanel målade i olika färger. Den andra typen är byggd till största del av synliga betongelement som på vissa partier är täckta med lockpanel. Husens höjd varierar från en till tre plan, med yttre balkonger och separata ingångar för varje lägenhet.

Förrådsbyggnader och andra allmänna byggnader är skapade av moduler sammansatta, uppställda och placerade med stor variation; som fristående byggnader eller i små grupper.

Koldalsryggen

Området delas av en tillfartsväg, Möjavägen, som nås från Ormingeringen. Möjavägen är en återvändsgata som ansluter till parkeringsplatser och garagelängor förlagda i mitten av området, där även en spelplan är förlagd.

Koldalsryggen är bebyggd med några fristående villor samt med längor av sammanbyggda radhus, de senare motsvarande ca 50 lägenheter. Villorna på södra sidan om Möjavägen är uppförda efter typritningar. De är alla i en våning med svagt lutande sadeltak, fasader av vitt mexitegel och inlägg av svart målad panel. Själva bostadsdelen, med rektangulär plan, har en vinkelrät tillbyggnad mot gatan, vilken är uppförd som dubbelgarage. Vissa hus har i efterhand fått en vinkelrät tillbyggnad mot södra fasaden. Tomterna är små, med gräsplättar i norr mot gatan och på södra sidan mindre trädgårdar, med naturtomtskaraktär, som förenas med skogsbältet.

Radhusen är uppförda i längor som har ett något varierande antal radhus. Tre enheter bildar i norr en lång rad av bostäder som placerats i dalsänkan. De två andra längorna ligger vinkelräta i öster samt väster och omsluter bergryggen.

Bostadsenheterna är sammanbundna i sidled med varandra och bildar grupper om tre- till sex lägenheter. Varje radhus har en liten trädgårdsplätt i anslutning till ingången samt en liten avlång trädgård på motsatta sida.

Husen är uppförda av uppstaplade lådmoduler med platta tak. Radhusen har därmed två plan samt en vinkelbyggnad vars nedre del utgör bl.a. förråd medan övre delen bildar terrass. Undantagna från tillbyggnaden är radhusen i den vinkelräta västra längan. Fasaderna har beklädnad av gult mexitegel som alternerar med svart och vitt målad liggande panel.

Radhusbebyggelsen projekterades av Byggnads AB Folkhem som också uppförde byggnaderna mellan 1968 och 1969. Samtliga byggnader uppfördes med rationella byggnadsmetoder med inslag av prefabricerade material; i syfte att pressa produktionskostnaderna.

Krokhöjden

Krokhöjdens bostadsområde motsvarar till ytan ungefär Östra Orminge. Bergsplattan har dock en högre exploateringsgrad, och ursprunglig vegetation är bortröjd. Bebyggelsen ligger tät i avlånga huskvarter som består av likartade fristående enfamiljshus; villor i en våning uppförda efter typritningar och anlagda på rad längs korta återvändsgator. Gatunätet bildar ett fiskbensmönster där Valövägen, Nattarövägen och Holövägen utgör matningsgator till de korta tvärgatorna.

Villorna, sammanlagt omkring 250 stycken, uppfördes på mindre tomter om ca 600 kvm. Varje fastighet har en mindre trädgård mot gatan och en större på baksidan. Gruppvillabebyggelsen uppfördes av Byggnads AB L.E. Lundberg, mellan 1969 och 1972.

I sin ursprungliga utformning är husen uppförda av rektangulära lådmoduler med platt tak som har hög takfot klädd med fjällpanel. De har långsidan i gatans riktning. Husen har en något lägre garagebyggnad uppförd mot ena gaveln. Mot gården har den rektangulära bostadsdelen en mindre tillbyggnad i vinkel med långhuset. De flesta husen har gavlar med revetering av rött fasadtegel medan långsidorna täcks av locklistpanel. Husen i områdets västra del har dock helrevetering med fasadtegel. Många hus har i efterhand blivit påbyggda med lågvinklade sadeltak som har brett taksprång. Till viss del har även ursprungliga ytterdörrar blivit utbytta mot nya typer, även husens ursprungliga färgsättning har i ett antal fall ändrats.

Offentliga byggnader och verksamheter

I den infrastruktur som krävdes för exploateringen och utvecklingen av Orminge ingick en vattenreservoar. Orminge fick därför ett eget vattentorn som förlades till en bergknalle i södra ändan av Östra Orminge, mellan Värmdövägen och Mensättravägen. Vattentornet som stod klart 1971 fick en säregen formgivning som gav det smeknamnet "Röksvampen". Tornet som är 32 meter högt rymmer 12 300 m³ vatten. Det består av en betongcylinder, fodrad med en träkonstruktion som bär aluminiumplåtar. Arkitekten bakom verket var Ulf Gillberg, som även ansvarat för en betydande del av områdets planering.

I förlängningen av Orminge Centrum, strax söder om det nya församlingshemmet ligger ett värmeverk som försörjer området

Till de tekniska anläggningarna kan också räknas områdets många parkeringshus, oftast anslutna till parkeringsplatser och parkeringsdäck. De är uppförda av råa betongelement och skulle till karaktär och utformning förenas med Orminges arkitektoniska vision. Parkeringshus och parkeringsplatser är strategiskt förlagda vid infarter och återvändsgator. I anslutning till Orminge centrum finns större parkeringshus, i flera våningar, som är integrerade i den övriga bebyggelsen.

I Ormingeprojektet samlades samhällsfunktioner och lokaladministration i lokaler som huvudsakligen förlades i anslutning till Orminge centrum. Bibliotek, sjukhus och vårdcentral ligger i anslutning till butiks- och servicecentrum, i norr, medan församlingshem och Folkets hus uppfördes strax söder om centrumbebyggelsen, vid Utövägen. I anslutning till dessa funktioner finns matargator och större parkeringsutrymmen.

Kommunalkontoret, en tegelbyggnad från 1950-talet, härrör från Boo kommuns tid. Det ligger strax söder om Västra Orminge, vid Kommunalvägen i förlängningen av Kanholmsvägen. Funktionen är nu nedlagd och byggnaden under omvandling till seniorboende.

Barnstugor och skolor

I programmet för Västra Orminge ingick barnstugor och skolor. Utbyggnaden av barnstugor, förskolor och skolor som påbörjades 1969 pågick under hela 1970-talet. Omfattningen av skolinfrastrukturen speglar områdets fysiska och sociala förvandling, från landsbygd till stadsdel.

För Östra Orminge angav programmet att området skulle vara oberoende angående barnstugor och skolor. Men eftersom exploateringen blev mindre än planerad avstod man dock från nya skolor, befintliga skolor i Västra Orminge ansåg tillräckliga. Däremot uppfördes två större barnstugor i anslutning till gårdskomplexen.

Barnstugorna spreds över hela Västra Orminge samt även i Östra Orminge, och införlivades med bostadsbebyggelsen. Till större del är de fortfarande i bruk i ursprungliga lokaler. Krokhöjden och Koldalsryggen fick en barnstuga i ett senare skede. Den förlades intill Ormingeringen, mellan de båda områdena. I Västra Orminge har en del barnstugor tillkommit eller förnyats medan några av de äldre lokalerna blivit nedlagda.

Nybackaskolan, Orminges första låg- och mellanstadieskola, invigdes 1969. Två år senare kunde en andra låg- och mellanstadieskola Brännhällsskolan tas i bruk. År

1974 stod den första högstadieskolan, Myrsjöskolan, klar samtidigt som en tillhörande sporthall. Myrsjöskolan kompletterades ett år senare med en låg- och mellanstadiedel.

De första skolorna uppfördes i anslutning till Orminge Centrum, medan den senare tillkomna Myrsjöskolan uppfördes vid Mensättravägen, norr om bostadsbebyggelsen som en kil mellan Västra och Östra Orminge. Öster om skolan förlades även så småningom Myrsjö Idrottsplats.

Skolorna i Orminge har till viss del genomgått förändringar under åren. Brännhällsskolan förnyades helt och återinvigdes år 2002. En ny skola, Kunskapsgymnasiet, tidigare benämnd Entreprenörsgymnasiet, tillkom 2002 och är förlagd till befintliga byggnader norr om Ormingecentrum.

Verksamhetsområden

Ursprungligen planerades stråk med bebyggelse för kontor, teknisk verksamhet och hantverk längs med Ornövägen. Detta förverkligades inte men norr om Västra Orminge och Koldalsryggen anlades Kummelbergets industriområde som utvecklades på båda sidorna om Skarpövägen.

Kring Orminge centrum, längs med Kanholmsvägen avsattes också ett antal byggnader för lättare verksamheter samt kontor.

Miljöer och objekt av särskild relevans

Orminge består av såväl fysiskt som karaktärsmässigt tydligt skilda bostadsområden. Dessa förenas genom en sammanbindande ringväg samt genom gemensamma och grupperade samhälls- och servicefunktioner. Enstaka funktioner, t.ex. barnstugor och samlingslokaler, har placerats strategiskt vid infarten till områdena. Mellan Västra och Östra Orminge skapades ett centrum, med handel och service som betjänar hela området.

Inom Orminge kan urskiljas fyra sinsemellan olika bebyggelsemiljöer; alla med ännu väl bibehållen ursprunglig karaktär. Dessa områden är tidstypiska och representativa för specifika bebyggelse- och bostadslösningar som rådde under 1960- och 1970-talen och genomfördes i anslutning till det s.k. ”miljonprogrammet”. Västra och Östra Orminge utmärker sig dock tydligt beträffande arkitektoniska kvaliteter, utvecklade teoretiska bebyggelsemodeller samt nya produktions- tekniska lösningar.

Västra Orminge utgör ett renodlat och sammanhängande bostadsområde med två karaktäristiska modeller av flerfamiljshus. Området har uppmärksammats i olika sammanhang för sina arkitektoniska och tekniska lösningar samt för sin miljö.

Säregen är bebyggelseuppläggningsen kring en öppen central park, trafikseparering och den arkitektoniska småskaligheten som utmärker de särpräglade husen som går under benämningen ”sockerbitarna” och ”tågagnarna”. Den centrala parken förenar karaktären av naturtomt, park och engelsk trädgård.

Västra Orminge är till betydande del representativ för 1960-talets arkitektur, med starkt förenklade huskroppar och upprepning av byggnadsmoduler. Avvikande från ”miljonprogramsmodellen” är den låga bebyggelsen, även om punkthusen i norra delen förhöjdes vid genomförandet av ekonomiska skäl.

Östra Orminge är ett småhusområde med delvis djärva arkitektoniska lösningar som framgångsrikt utnyttjar de naturliga förutsättningarna i terrängen. I Östra Orminge skapades två bostadstyper och boendemodeller; radhus och låga flerfamiljshus med fyra lägenheter. Husen är uppförda av prefabricerade element och moduler.

Karaktäristiskt för husen i Östra Orminge är anpassningen till terrängen, konceptet med separerad trafik och slutna gårdar vars växlighet flätats samman med platåns naturliga vegetation. Gårdarnas intima och personliga inredning utgår från ett antal moduler som utnyttjats med stor variation.

Orminges vattentorn, ”Röksvampen”, är ritad av Ulf Gillberg. Det slutfördes 1971 och utmärker sig genom sin utformning och sin beklädnad av aluminiumplåtar lagda på en trästruktur. Den påkostade utformningen och materialvalet avsåg att framställa tornet som en monumental konstnärlig utsmyckning vid infarten till området. Tornet är ett dominerande riktmärke i större delen av området.

Tornet utmärker sig även genom, för sin tid, ovanliga tekniska lösningar. Det fick t.ex. vattentillförsel baserad på ett enda och kraftigare rör, istället för dubbla system. Det försågs också med en hissinstallation som var avsedd att ansluta till en utsiktsplattform på toppen.

Nybackaskolan, uppförd på höjden bakom Orminge centrum, var Västra Orminges första skola och invigdes 1969. Den utgör den enda skolbyggnaden som är bevarad i sin ursprungliga form. Den består av låga smala längor sammanbundna i mittdelen med varandra. Byggnaderna är i all sin enkelhet representativa för 1960-talets arkitektur och materialval samt för Orminges konsekventa småskalighet.

Orminge vårdcentral uppfördes 1970, ursprungligen som annex till Boo sjukhus, men innehåller numera även andra verksamheter. Byggnaden är uppförd i betong, stål och plåt, i en futuristisk arkitektur som avviker från övriga delar av området. De arkitektoniska kvalitéerna är påtagliga.

Torget och ”Röda längan”. Mellan ”Röda längan” och Boo sjukhus skapades ett större öppet torg, med dekorativt ruttmönster i markbeläggningen. Torget är uppfört över parkeringsdäcket som finns nedanför, i nivå med Kanholmsvägen. Mot öster avgränsas torget av sjukhusets höghuskroppar och mot väster av ”Röda längan”, ett avlångt fyrvåningshus med fasadbeklädnad av rödlackerade plåtar. ”Röda längan” avviker från den övriga bebyggelsen i Orminge, men byggnadstypen har sina förebilder i andra miljonprogramområden. Det ”hängande torget” för tankarna till Hötorget i Stockholms city.

Särdrag och kvalitéer att beakta

Allmänt

I sin slutliga utformning innehåller hela Orminge stadsdel en rik variation av bebyggda miljöer såväl avseende planläggning, hustyper, gårdar och landskap. Detta gäller även beträffande den arkitektoniska utformningen och boendeformerna. I Orminge tillämpades också nya produktionsmetoder för byggnationen och socialt erbjöds olika upplåtelseformer; hyresrätter, bostadsrätter och egnahem. På senare tid har även en del hyresrätter omvandlats till bostadsrätter. Stadsplaneringen och bebyggelsen är mycket representativ för kraven och idealen som under 1960- och 1970-talen styrde landets bostadsförsörjningspolitik. Detta kom till uttryck i valen och ambitionerna som tillämpades angående bl.a. miljöer, trafiklösningar, funktioner och service, byggnadstekniker, bostadstyper, boendeformer m.m.

Karakteristiskt för hela Orminge är småskaligheten och den dominerande låga bebyggelsen. Östra Orminge kännetecknas av en nästan överdriven småskalighet med nostalgiska inslag, vilket är typiskt för 1970-talet. Trafikseparering och bilfria bostadsområden där parkeringar och matningsgator förlagts till ytterkanterna är typiska för Västra och Östra Orminge samt Kåldalsryggen. Anpassningen till den ursprungliga naturen i boendemiljöerna är också ett särdrag i planeringslösningar som kom att präglade Västra och Östra Orminge.

Av relevans är också att Östra och Västra Orminge planlagts, planerats och projekterats av samma arkitekter; inledningsvis av Jöran Curman och efter hans bortgång av Ulf Gillberg, vilket har inverkat på områdets sammanhängande karaktär.

Krokhöjden

Bebyggelsen från slutet av 1960-talet är tidstypisk och speglar ett amerikaniserat ideal om kärnfamiljen med eget hus och garageplats för bilen. I miljön och i bebyggelsen framträder också de rationella planerings- och produktionsmålen. Alla hus var ursprungligen likadana, de bestod av några sammansatta rektangulära moduler med platt tak. Husen uppfördes med murade gavlar och panelade fasader. I efterhand har de platta taken på många hus ersatts med lågt vinklade sadeltak medan detaljer har förändrats i fasadernas material och färgsättning. Det bedöms som svårt att långsiktigt förhindra förändringar när det gäller husens material och utformning. Förändringar har redan skett och kommer att fortgå. De små tomterna hindrar dock större utbyggnader. De tillkomna sadeltaken har hittills krävt bygglov men generella bestämmelser som tillåter dessa har nu införts.

Karakteristiskt för området är småskaligheten, ett särdrag som bör bevaras. Relevant vore att välja, en lämplig och representativ del av området med en grupp om några välbevarade hus. Dessa skulle långsiktigt utgöra en referensmiljö som vittnar om områdets utveckling och förändring. Ett sådant val kräver medgivande från husägarna och särskilda bestämmelser i en ny detaljplan.

Västra Orminge

Västra Orminges arkitektoniska särdrag och kvalitéer har uppmärksammats såväl i Sverige och utomlands och området har varit ett återkommande studieobjekt under många decennier. Orminge framstår som en tidstypisk representant för 1960- och 1970-talens svenska bostadsbyggande, när det var som bäst.

Ansvariga arkitekter för Västra Orminge var Jöran Curman och Ulf Gillberg, som med en spännande gruppering av likformiga hus av standardiserade betongelement lyckades förena enhetlighet med omväxling. Täta grupper av lamellhus under välvda tak (*tågvagnarna*) spelar mot täta grupper av låga punkthus (*sockerbitarna*) som integrerats i en miljö där det ursprungliga skärgårdslandskapets karaktär bevarats.

Områdets ovanliga utformning väckte när det stod färdigt 1971 en viss förvåning, men dess kvaliteter har med tiden uppskattas mer och mer så att det i dag betraktas som kulturminne. Västra Orminge utgör ett av ”miljonprogrammets” mest intressanta och lyckade bostadsområden i landet. Fasaderna är idag K-märkta och Västra Orminge utsågs under arkitekturåret 2001 till det vackraste och mest omtyckta byggnadsverket i Nacka kommun!

Bebyggelsen och miljöerna inom Västra Orminge präglas av många viktiga och relevanta ursprungliga detaljer som är av stor betydelse för den arkitektoniska karaktären som hör samman med området. På senare tid har förändringar införts i bebyggelsen och miljöerna. Till viss del hör detta samman med underhåll och upprustning. Exempel på sådana ändringar är inglasning av balkonger och byte av entrédörrar.

Till de relevanta ursprungliga inslagen i området hör även den centrala parkens inredning med lekplatser, bassänger m.m. samt landskapsarkitekturen.

Östra Orminge

Småhusen i Östra Orminge bildar två skilda typer av bostadsmiljöer, vilka är fördelade på olika kvarter mellan det slingrande vägnätet och stigarna som sammanbinder kvarteren och gårdarna.

Bostadsmiljöerna består dels av radhuslängor och dels av små flerbostadshus av radhuskaraktär sammankopplade med varandra. Hustyperna skiljer dock sig från varandra beträffande såväl planlösningar, antal våningar, uppställning, utformning, ytmaterial och färgsättning.

Båda hustyperna är grupperade i täta uppställningar kring slutna och gemensamma gårdar. Bebyggelseuppställningen och de centrala gårdarna präglas av nivåskillnaderna i terrängen. Förhållandena utnyttjas på ett spännande sätt för att skapa arkitektoniska variationer, i synnerhet beträffande flerbostadshusen. Förrådsbyggnader och andra allmänna byggnader är skapade av moduler sammansatta, uppställda och placerade med stor variation; som fristående byggnader eller i små grupper.

Bebyggelsen och miljöerna inom Östra Orminge präglas av många viktiga och relevanta ursprungliga detaljer som är av stor betydelse för den arkitektoniska karaktären som hör samman med området. Dit hör även de unika gårdsmiljöernas landskapsarkitektur och inredningar.

På senare tid har förändringar införts i bebyggelsen och miljöerna. Till viss del hör detta samman med underhåll och upprustning. Exempel på sådana ändringar är utbyggnad av altaner, byte av balkongräcken och entrédörrar, förändringar i färgsättningen m.m.. Mest påverkade är radhusen i enskild ägo medan föreningsformen i ägandet av bostadsrätterna har inverkat positivt i bevarandet av byggnadernas och miljöernas kvalitéer.

Vattentornet

”Röksvampen” med sin påkostad utformning och ovanligt materialval utgör del av Orminges offentliga utsmyckning. Tornet är även ett synligt och viktigt riktmärke.

Nybackaskolan

Skolan invigdes 1969 som Västra Orminges första skola och är numera den enda bevarade i ursprungligt skick. Nybackaskolan är representativ för generationen av mindre låg- och mellanstadieskolor som uppfördes under perioden i nyuppförda områden. Den speglar också material- och arkitektoniska val som är representativa dels för perioden och dels för Orminge.

Orminge vårdcentral

Orminge vårdcentral uppfördes 1970, ursprungligen som sjukhusfilial. Byggnaden har en futuristisk arkitektur som avviker från övriga delar av området. Fasaderna utgör även en väsentlig del av det anslutade torgets arkitektoniska inramning.

”Röda längan” och torget

Det hängande torget som skapades mellan ”Röda längan” och Boo sjukhus är ett viktigt inslag i Orminges ursprungliga arkitektoniska vision. Utformningen, den tekniska lösningen och inramningen är i högsta grad representativt för 1960-talets stadsarkitektur och samhällsvisioner.

Förslag till Åtgärder***Västra Orminge***

För att säkra bevarandet av områdets ursprungliga kvalitéer krävs att ett särskilt bevarandeprogram med dokumenterade detaljer tas fram. Därefter bör skydds- och varsamhetsbestämmelser införas i detaljplanerna.

Östra Orminge

För att säkra bebyggelsens och områdets ursprungliga kvalitéer krävs att ett särskilt bevarandeprogram med dokumenterade detaljer tas fram. Därefter bör skydds- och varsamhetsbestämmelser införas i detaljplanerna

Vattentornet

Vattentornet bör skyddas; avseende utformning, material och närmiljö; genom särskilda föreskrifter och q-märkning i detaljplan. Antennerna som i efterhand tillkommit på tornets krön utgör ett olämpligt och opassande tillägg. Målet bör, långsiktigt, vara att återställa tornets ursprungliga tillstånd.

Nybackaskolan

Det är angeläget att behålla och skydda byggnaderna, även om anläggningens funktion ändras framöver. Skydds- och varsamhetsbestämmelser bör införas i detaljplan.

Orminge vårdcentral

Byggnadens arkitektoniska kvalitéer bör skyddas genom varsamhetsbestämmelser i detaljplan.

”Röda längan” och torget

Torget som miljö, dess ursprungliga utformning och arkitektoniska inramning samt ursprungliga karakteristiska detaljer och material bör skyddas genom särskilda föreskrifter och q-märkning i detaljplan.

Gällande planer, bestämmelser och rekommendationer

Områdena berörs av ett stort antal stadsplaner, huvudsakligen äldre planer som hör samman med områdenas ursprungliga planering och som ännu är gällande. Även yngre, mindre detaljplaner förekommer där kompletteringar och förändringar aktualiserats inom stadsplanerna.

Exempel på gällande stadsplaner är Stadsplan 76, 77, 86 och 87 för Västra Orminge. Stadsplan 266, 269 och 278 avser Östra Orminge.

Stadsplan 86 och 83 reglerar bebyggelsen i Krokhöjden och och Stadsplan 75 i Koldalsryggen.

Stadsplan 83 (1969) för Krokhöjden reglerar bl.a. takutformningen. Vindsinredning är ej tillåten och taklutning får ej överskrida sju grader.

Se ”Plangränser med beteckningar” sid 24.

ORMINGE

- Radhus
- Villor
- Småhus m. fl. lägenheter (brf)
- Miljöer och byggnader av särskild betydelse

Genom Västra Orminge

”Sockerbitar”...i olika grupperingar

...kring en centralpark...

Genom Västra Orminge

Och "Tågagnar"..... i långa rader....

Några av stadsdelens tekniska system

Hängbron till Orminge centrum

....och cykelbro i Östra Orminge

”Röksvampen”, Orminges vattentorn

och värmeverket

Bland parkeringsplatserna.....

Några riktmärken i Västra Orminge

1960-talets skolorkitektur (Nybackaskola)

och dagens (nya Brännhällsskola)

”Långa röda huset”, en plåtfasad ur 1960-talets arkitektur

....och nya församlingshuset

...en annan arkitektur, skapad 1970 som annex till Boo sjukhus

Genom Östra Orminge

Flerfamiljshusen.....

och radhusen.....kring slutna gårdar

Genom Östra Orminge

..visionen om ...

trädgårdsstaden.....

Hus och radhus.....runt om!

Krokhöjden; det amerikanska förortsidealet?

Koldalsryggen. Radhusbyn med.....

enstaka villor

Plangränser med beteckningar